

Danuta Hyżak

Wysoka jakość kształcenia kluczowym wyzwaniem systemu edukacji

---

Cieszyński Almanach Pedagogiczny 2, 172-183

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Danuta Hyżak

Wysoka jakość kształcenia kluczowym wyzwaniem systemu edukacji

Dyskusja na temat jakości kształcenia inspirowana do przemyśleń związanych z nowymi wyzwaniami, jakie stoją przed współczesną edukacją. Rozwój ekonomiczno-społeczny i rosnące tempo postępu technologicznego wymuszają konieczność zmian w zakresie potrzeb edukacyjnych. Jak słusznie zauważa W. Kojs, „Potrzeby edukacyjne oraz cele i zadania edukacji są wartościami wyrosłymi ze współcześnie zachodzących przemian edukacyjnych”¹. By sprostać tym przemianom, konieczna jest wysoka jakość kształcenia. Stąd pojawiają się pytania o: jakość edukacji, osiągnięcia i postępy uczniów, efektywność pracy szkół w zaspokajaniu potrzeb dzieci i rozwijaniu potrzebnych im kompetencji oraz bardzo istotne pytanie o rolę i status nauczyciela. Niniejszy tekst jest próbą odpowiedzi na postawione pytania w kontekście wprowadzanych ostatnio zmian.

Jakość kształcenia a system edukacji

Kwestie związane z jakością kształcenia od chwili wprowadzenia reformy oświaty stanowią priorytet zadań podejmowanych przez władze oświatowe oraz osoby i instytucje zajmujące się edukacją. Reforma systemu edukacji w Polsce wraz z rozwiązaniami strukturalnymi i programowymi przywiązuje wielką wagę do oceny jakości oświaty, zwłaszcza pracy szkolnej². Słowo „jakość” nie jest do końca jednoznaczne. Różnie jest też definiowane. Zdaniem chińskiego uczonego sprzed 2 500 lat Lao Tsu, jakość – to ciągły proces doskonalenia. W takim

---

¹ W. KOJS: *Niektóre wyznaczniki myślenia o szkole przyszłości*. W: *Edukacja jutra. XIV Ta-trzańskie Seminarium Naukowe*. Red. K. DENEK, T. KOSZCZYC, W. WIESNER. T. 1. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 2008, s. 100.

² K. DENEK: *Jakie dla edukacji i nauk o niej wynikają konsekwencje z cywilizacji informacyjnej*. W: *Diagnoza i ewaluacja w reformie edukacji*. Red. K. WENTA. Szczecin: Kwadra, 2002, s. 16.

też rozumieniu można ją odnieść do edukacji. Doskonalenie jednak wymaga nie tylko uczenia się, ale także wprowadzania zmian wynikłych w toku uczenia się. Nasz system edukacji w ostatnich latach ulega nie tylko dynamicznym przemianom, ale znajduje się w stanie ciągłego wprowadzania zmian. Nieustannie jest doskonalony. Podejmowanych jest wiele inicjatyw służących poprawie jakości edukacji i ułatwiających prowadzenie polityki edukacyjnej. Celem tych przedsięwzięć jest podniesienie jakości kształcenia oraz dostosowanie nauczania do indywidualnych potrzeb i możliwości każdego ucznia. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej otworzyło przed naszym krajem wiele możliwości. Jedną z nich jest pozyskanie funduszy unijnych, które dla polskiej oświaty mogą być szansą na lepszą jakość kształcenia. Stąd realizacja większości podejmowanych działań jest możliwa dzięki środkom Europejskiego Funduszu Społecznego, wykorzystywanym w Programie Operacyjnym „Kapitał Ludzki” 2007–2013. Wśród dziesięciu priorytetów POKL znalazły się dwa oświatowe. Jeden z nich – IX: „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach” – realizowany jest na poziomie regionalnym, gdzie instytucjami pośredniczącymi są samorządy województw. Natomiast na szczeblu centralnym realizowany jest Priorytet III – „Wysoka jakość systemu oświaty”, dla którego instytucją pośredniczącą jest Ministerstwo Edukacji Narodowej. Działania na rzecz oświaty zarówno na poziomie centralnym, jak i w regionach powinny nawzajem się wspierać i uzupełniać. Najważniejsze przemiany dokonane ostatnio w systemie edukacji dzięki funduszom europejskim to: nowa podstawa programowa, upowszechnienie edukacji przedszkolnej i zmodernizowany nadzór pedagogiczny. Reforma programowa została zaprojektowana przez zespół ekspertów. Jej głównymi przesłankami są: skuteczniejsze wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez zapewnienie lepszego dostępu najmłodszych dzieci do edukacji; poprawa efektów kształcenia na dwóch ostatnich etapach edukacyjnych; podniesienie rangi nauczania języków obcych oraz wdrożenie elastyczniejszego modelu kształcenia – lepiej dopasowanego do indywidualnych potrzeb i zdolności uczniów. Głównym celem reformy programowej jest osiągnięcie wysokiej jakości polskiej oświaty. W jednym dokumencie programowym zdefiniowane zostały zarówno treści kształcenia, jak i standardy wymagań egzaminacyjnych, sformułowane językiem efektów kształcenia. Zmiany programowe weszły w życie we wrześniu 2009 roku równoległe w I klasie szkoły podstawowej oraz w I klasie gimnazjum. Obecnie nowa podstawa programowa obejmuje I i II klasę szkoły podstawowej oraz I i II klasę gimnazjum. W kolejnych latach wkraczać będzie do następnych klas.

Upowszechnienie edukacji przedszkolnej to kolejne wyzwanie wprowadzanych zmian. Jedną z przesłanek tego wyzwania było stworzenie równych szans. Jak słusznie zauważa A. Ćwikliński, „Realizacja równych szans w dostępie do edukacji związana jest przede wszystkim z tym, że wychowanie przedszkolne nie spełnia roli wyrównującej, ponieważ obejmuje zbyt niski odsetek populacji dzie-

ci w tym wieku³. Upowszechnienie edukacji przedszkolnej wiąże się m.in. z zagwarantowaniem każdemu dziecku co najmniej rocznej edukacji przedszkolnej, przygotowującej do nauki w szkole oraz dostosowanie form wychowania przedszkolnego do potrzeb lokalnego środowiska. Rok 2008/2009 ogłoszono Rokiem Przedszkolaka. Zgodnie z nowelizacją ustawy o systemie oświaty⁴, od 1 września 2009 roku dzieci pięcioletnie mają prawo (od września 2011 roku obowiązek) do rocznego przygotowania przedszkolnego w przedszkolu, oddziale przedszkolnym zorganizowanym w szkole podstawowej lub innej formie wychowania przedszkolnego, a zapewnienie warunków do realizacji tego prawa jest zadaniem własnym gminy. Nowelizacja ustawy o systemie oświaty wprowadza także od 1 września 2012 roku obowiązek szkolny dla dzieci sześciolatków. W trzyletnim okresie pilotażowym (tj. w latach szkolnych 2009/2010, 2010/2011 i 2011/2012), poprzedzającym wprowadzenie tego obowiązku, decyzje o rozpoczęciu edukacji dziecka w wieku lat sześciu podejmują rodzice i dyrektor szkoły. Upowszechnienie edukacji małych dzieci, w tym zapewnienie pięcioletniakom prawa do bezpłatnej edukacji przedszkolnej oraz podniesienie wskaźnika liczby dzieci objętych edukacją z 44% do 70% w skali kraju, było jednym z głównych zamierzeń wprowadzanej reformy.

Wśród wdrażanych zmian kluczowe miejsce zajmuje wprowadzony rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 roku nowy nadzór pedagogiczny. Jego strategia wiąże się z rozdzieleniem trzech funkcji nadzoru: kontroli przestrzegania prawa; ewaluacji działalności edukacyjnej szkół oraz wspomaganie pracy szkół i nauczycieli. Modernizacja systemu nadzoru pedagogicznego wynika z zaplanowanego działania w ramach Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki” na lata 2007–2013. Zgodnie z tym projektem, realizowany jest przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w partnerstwie z Uniwersytetem Jagiellońskim – współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego – *Program wzmocnienia efektywności systemu nadzoru pedagogicznego i oceny jakości pracy szkoły*. W ramach tego programu zaplanowano nową strategię nadzoru pedagogicznego, której punktem wyjścia jest założenie, że państwo formułuje jasne, ogólnie znane i akceptowane wymagania wobec szkół. Nadzór pedagogiczny sprawowany jest z uwzględnieniem: jawności wymagań, współdziałania organów sprawujących nadzór pedagogiczny z organami prowadzącymi szkoły, dyrektorami szkół oraz nauczycielami. Wymagania państwa określone zostały na poziomie bardzo ogólnym, pozwalającym szkołom na wytyczenie własnych kierunków działania i prowadzenie działalności zgodnie z lokalnymi potrzebami. Żeby jakość edukacji zapewniała wielostronny i harmonijny rozwój

³ A. ĆWIKLIŃSKI: *Polski system edukacji po reformie? W: Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli*. Red. J. GRZESIAK. T. 1. Kalisz: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2007, s. 223.

⁴ Zob. *Ustawa z dnia 19 marca 2009 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw*. Dz.U. 2011, Nr 56, poz. 458 i Nr 219, poz. 1705.

uczniów, kształcenie musi być coraz lepsze. Ma ono sprostać nie tylko coraz wyższym wymaganiom rynku pracy, ale również indywidualnym potrzebom ludzi⁵.

Osiągnięcia i postępy uczniów

Osiągnięcia i postępy uczniów to kolejne kluczowe zagadnienie związane z jakością kształcenia. Sprawdzenie rzeczywistych osiągnięć uczniów, z punktu widzenia wymagań podstawy programowej, jest zadaniem szkół i systemu egzaminacyjnego. Ocenianie szkolne jest głównym sposobem ciągłego sprawdzania wyników nauczania. Jest też podstawą wystawiania ocen śródrocznych, rocznych i semestralnych oraz podejmowania decyzji klasyfikacyjnych. Z kolei ocenianie zewnętrzne dopełnia ocenianie szkolne. Dostarcza częściowej, ale zobiektywizowanej oceny osiągnięć szkolnych ucznia na zakończenie danego etapu kształcenia. Doniosłość egzaminów zewnętrznych wynika z ich funkcji, do których zalicza się nie tylko ocenę spełniania przez ucznia wymagań zawartych w podstawie programowej, ale także prognozę przyszłych osiągnięć edukacyjnych, pozwalających podejmować decyzje rekrutacyjne na progu kolejnych etapów kształcenia. System egzaminów zewnętrznych zapewnia porównywalność wyników egzaminów w kolejnych rocznikach, a analiza średnio- i długookresowych tendencji w całym systemie oświaty stanowi ważną przesłankę polityki oświatowej. Za przeprowadzanie egzaminów zewnętrznych na terenie całego kraju odpowiedzialne są okręgowe komisje egzaminacyjne. Do egzaminów zewnętrznych zdążyliśmy się już przyzwyczaić, pierwsze odbyły się w 2002 roku. Podczas ostatnich w 2010 roku zmieniła się struktura egzaminu maturalnego. Aby uzyskać świadectwo dojrzałości, maturzyści musieli zdać egzaminy na poziomie podstawowym z trzech przedmiotów obowiązkowych: z języka polskiego i języka obcego nowożytnego – egzaminy ustne i pisemne oraz egzamin pisemny z matematyki. Natomiast uczniowie z językiem nauczania mniejszości narodowych musieli zdawać swój język narodowy jako czwarty przedmiot obowiązkowy. Przywrócenie obowiązkowej matury z matematyki budziło wiele obaw. Po jej zakończeniu, biorąc pod uwagę zdawalność, można powiedzieć, że maturzyści stanęli na wysokości zadania. Wypadli nie gorzej, niż ich koledzy z poprzednich roczników. Zdawalność egzaminu maturalnego była uzależniona również od typu szkoły. W tym roku 91% absolwentów liceów ogólnokształcących otrzymało świadectwo dojrzałości, a w ubiegłym – 89%. Absolwenci liceów profilowanych, techników i techników uzupełniających w tym roku uzyskali lepsze wyniki niż w ubiegłym o 3 punkty procentowe. W porównaniu z rokiem ubiegłym

⁵ K. DENEK: *Inwestowanie w przyszłość*. „Nowe w Szkole” 2002, nr 7–8.

obniżyła się zdawalność w liceach uzupełniających. Nie zmieniła się natomiast struktura sprawdzianu w szkole podstawowej i egzaminu gimnazjalnego. Szóstoklasiści podczas ostatniego sprawdzianu w zakresie czytania dobrze radzili sobie z zadaniami, które wymagały odnalezienia w tekście informacji podanych bezpośrednio oraz przeprowadzenia prostego wnioskowania na podstawie jasno zarysowanych przesłanek. Trudniejsze okazały się zadania, w których musieli posłużyć się wiadomościami z zakresu teorii literatury. Znacznie gorzej wypadły zadania wymagające wykonania w tekście operacji bardziej złożonych, np. wnioskowania na podstawie kilku przesłanek. Najtrudniejsze okazało się określenie funkcji porównania w utworze lirycznym. W zakresie pisania bardzo dobrze poradzili sobie z treścią krótkiego wypracowania. Gorzej wypadł styl wypowiedzi oraz gramatyka, ortografia i interpunkcja. Tegorocznym szóstoklasistom kłopot sprawiła umiejętność korzystania z informacji, mieli spore trudności z rozwiązaniem zadań, które wymagały posługiwania się kalendarzem i harmonogramem. Spośród zadań sprawdzających umiejętności matematyczne szóstoklasiści poradzili sobie z obliczeniami na liczbach naturalnych w zakresie 100, nieco gorzej z obliczeniami na dużych liczbach naturalnych i obliczeniami na liczbach dziesiętnych. Nie mieli kłopotu z budowaniem modelu matematycznego sytuacji przedstawionej w zadaniu i zaprezentowaniem rozwiązania, jednak często popełniali błędy rachunkowe. Średni wynik uzyskany przez uczniów klas VI w roku 2010 wynosi 24,56 pkt. Szóstoklasiści z Wielkopolski zajęli przedostatnie miejsce w kraju (przed szóstoklasistami z województwa zachodniopomorskiego), uzyskując 23,76 punktu. Z kolei gimnazjaliści w części humanistycznej otrzymali średnio 30,34 punktu na 50 możliwych do zdobycia. Podobnie jak w latach ubiegłych najwyższe wyniki uzyskali uczniowie z miast powyżej 100 tys. mieszkańców, najniższe natomiast uczniowie szkół wiejskich i szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców. Z analizy wykonania zadań w części humanistycznej wynika, że gimnazjaliści w 2010 roku wykazali się lepszym opanowaniem umiejętności czytania i odbioru tekstów kultury niż tworzenia własnego tekstu. Mieli problem ze zredagowaniem tekstu informacyjnego, natomiast nieco łatwiejsze okazało się dla nich napisanie rozprawki. Gimnazjaliści z Wielkopolski w części humanistycznej otrzymali średnio 29,11 punktu, zajmując przedostatnie miejsce przed gimnazjalistami z województwa warmińsko-mazurskiego. Z części matematyczno-przyrodniczej gimnazjaliści ubiegłorocznicy uzyskali średnio 23,9 punktu. Wśród zadań zamkniętych najłatwiejsze były dla nich zadania wymagające odczytania informacji z mapy i wykresu słupkowego. Największe problemy sprawiły uczniom zadania wymagające głębszej analizy popartej ugruntowaną wiedzą. Wśród zadań otwartych, zadania sprawdzające typowe, ćwiczone na lekcjach umiejętności nie okazały się łatwe, natomiast zadanie wymagające obmyślenia strategii rozwiązania i uzasadnienia odpowiedzi, w porównaniu z wyżej wymienionymi wypadło lepiej. W dalszym ciągu do słabych stron gimnazjalistów należą mała sprawność rachunkowa oraz brak krytycznej oceny otrzymanego

wyniku. Gimnazjaliści z Wielkopolski w części matematyczno-przyrodniczej otrzymali średnio 23,36 punktu, zajmując 11 miejsce w kraju.

Edukacyjna Wartość Dodana

System egzaminów zewnętrznych służy ocenie osiągnięć uczniów w świetle wymagań podstawy programowej oraz ewaluacji wyników nauczania i efektywności nauczania w danej szkole. Wykorzystuje się w nim dwa wskaźniki egzaminacyjne. Jednym z nich jest średnia arytmetyczna, informująca o wynikach nauczania. Jej zaletą jest możliwość opisanie wyników nauczania w danej szkole za pomocą jednej liczby. Wadą natomiast duża niepewność wnioskowania, spowodowana różnym rozkładem wyników w poszczególnych szkołach, np. jeżeli wszyscy uczniowie danej szkoły uzyskali wyniki bliskie średniej arytmetycznej, to wtedy jest ona precyzyjną miarą. Z kolei, gdy większość uczniów uzyskała wyniki znacznie wyższe lub niższe, to średnia arytmetyczna jest nieprecyzyjnym wskaźnikiem wyników nauczania. Drugim wskaźnikiem egzaminacyjnym, opisującym efektywność nauczania, jest metoda edukacyjnej wartości dodanej. Pozwala ona oszacować wkład szkoły w końcowe wyniki egzaminacyjne. Wkład ten nazywamy Edukacyjną Wartością Dodaną (EWD). Efektywne nauczanie potrzebuje poszukiwania i stosowania nowych źródeł wiedzy o jakości kształcenia, a takim właśnie jest EWD. „Dobra szkoła zwraca uwagę w procesie nauczania i uczenia się na edukacyjną wartość dodaną, czyli stan na początku danego poziomu kształcenia i efekty po jego zakończeniu”⁶. EWD pozwala z innej perspektywy spojrzeć na wyniki egzaminów zewnętrznych, gdyż daje inne informacje niż narzędzia dotychczas stosowane. Jej celem jest zmniejszenie roli surowych wyników egzaminu zewnętrznego jako jedynej miary jakości nauczania. Wykorzystanie EWD do oceny jakości kształcenia jest nową koncepcją. Badania w zakresie rozwoju metodologii szacowania wskaźnika EWD związane są także z działaniami wspierającymi zmiany w systemie oświaty. Współfinansuje je Europejski Fundusz Społeczny w ramach Priorytetu III – Wysoka jakość systemu oświaty – Program Operacyjny „Kapitał Ludzki” 2007–2013. Badania te obejmują projekt, którego głównym celem jest rozwijanie metod wykorzystywania wyników egzaminów zewnętrznych do oceny efektywności nauczania. Pojęcie edukacyjnej wartości dodanej wywodzi się z ekonomii, w której wartość dodana oznacza różnicę między całkowitym utargiem przedsiębiorstwa, a całkowitymi

⁶ K. DENEK: *Tatrzańskie dyskursy wokół edukacji jutra*. W: *Edukacja jutra. XIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Red. T. KOSZCZYC, U.J. JONKISZ, S. TOCZEK-WERNER. T. 1. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Wydawnictwo, 2007.

kosztami produkcji, jakie ono poniosło (przy uwzględnieniu kosztu zakupu surowców, energii i usług zewnętrznych związanych z daną produkcją), i stanowi miernik prawdziwych zysków przedsiębiorstwa⁷. Analogicznie edukacyjną wartość dodaną można rozumieć jako przyrost wiedzy i umiejętności uczniów w wyniku danego procesu edukacyjnego. „Prawdopodobnie po raz pierwszy pojęcie edukacyjnej wartości dodanej pojawiło się w połowie lat 70. jako krytyczna kontynuacja idei rozliczalności szkół (*school accountability*)”⁸. W polskich publikacjach pojawia się wiele definicji EWD. Jedna z najstarszych, autorstwa Mc Persona, brzmi: „edukacyjna wartość dodana jest kalkulacją wkładu szkół w rozwój uczniów”⁹. Natomiast zgodnie z teorią nurtu naturalistycznego edukacyjną wartość dodaną rozumie się jako mierzalny, porównywalny oraz przewidywalny postęp, jaki został dokonany przez: (a) uczniów (ucznia) – w wybranym zakresie wiadomości, umiejętności, postaw, zachowań itp., w określonym przedziale czasowym; (b) szkołę – w efektywności kształcenia w zakresie przedmiotów egzaminacyjnych¹⁰. Oceniając efektywność nauczania na podstawie wyników egzaminu zewnętrznego, należy wziąć pod uwagę uwarunkowania wpływające na osiągnięcia uczniów. Należą do nich trzy grupy czynników: indywidualne, (tkwiące w uczniu) – ogólny stan zdrowia, jego zdolności, uprzednie osiągnięcia szkolne; społeczne (środowiskowe) – kapitał kulturowy i społeczny rodziny, wpływ grupy rówieśniczej; szkolne (pedagogiczne) – kwalifikacje nauczycieli i ich zaangażowanie, metody i warunki nauczania, wyposażenie szkoły. Chcąc wynik egzaminu interpretować jako miarę efektywności nauczania, należy z niego wyeliminować wpływ tych czynników, których szkoła nie może kształtować, a więc wpływ czynników indywidualnych i społecznych. Takie przetworzenie wyników umożliwi edukacyjną wartość dodaną. Szacuje się ją za pomocą różnych metod statystycznych, począwszy od najprostszych modeli po bardziej rozbudowane. Tworzenie rozbudowanych modeli szacowania EWD jest – przynajmniej na razie – niemożliwe z powodu braku potrzebnych wysokiej jakości danych¹¹. W polskich realiach jesteśmy w stanie szacować EWD za pomocą prostych modeli, uwzględniających przede wszystkim uprzednie osiągnięcia ucznia. Wyróżnia się dwa typy prostych wskaźników wartości dodanej. Pierwszy typ to

⁷ M. GROENWALD: *Edukacyjna wartość dodana*. W: *Edukacja jutra. XII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Red. K. DENEK, W. STAROŚCIAK, K. ZATOŃ. T. 2. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Wydawnictwo, 2006, s. 316.

⁸ R. DOLATA: *Edukacyjna wartość dodana, czyli jak wykorzystywać wyniki egzaminów zewnętrznych do oceny efektywności nauczania*. Dostępne w Internecie: <http://codn.edu.pl/struktura/doc/czytelnia/ewd.pdf> [data dostępu: 8.08.2013].

⁹ M.K. SZMIGEL: *Wykorzystanie edukacyjnej wartości dodanej w lokalnej polityce oświatowej*. W: B. NIEMIERKO, M.K. SZMIGEL: *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela. XIV Krajowa Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej*. Opole: Grupa Tomami, 2007, s. 127.

¹⁰ M. GROENWALD: *Edukacyjna wartość dodana...*, s. 316.

¹¹ R. DOLATA: *Edukacyjna wartość dodana, czyli jak wykorzystywać wyniki egzaminów zewnętrznych...*

wskaźniki bezwzględne, wymagające wykonywania pomiaru osiągnięć na różnych etapach kształcenia za pomocą tych samych skal pomiarowych. Wynikami takich pomiarów w naszym kraju nie dysponujemy. Drugi typ to wskaźniki względne – przyjmuje się, że wynik egzaminu na niższym szczeblu jest ogólną miarą potencjału edukacyjnego. Przy użyciu metod statystycznych, dla konkretnego wyniku na egzaminie niższego szczebla, będącego ogólną miarą potencjału edukacyjnego ucznia, określa się jego przeciętny wynik na egzaminie wyższego szczebla. Wynik faktycznie uzyskany odnosi się do wartości prognozowanej i w ten sposób otrzymuje się oszacowanie wartości dodanej na danym etapie kształcenia. Obliczona w ten sposób średnia wskaźników dla danej szkoły jest wskaźnikiem efektywności nauczania w zakresie sprawdzanym przez egzamin. Edukacyjną wartość dodaną oblicza się za pomocą kalkulatora EWD (arkusza kalkulacyjnego). Kalkulatory dla gimnazjum udostępniane są od 2005 roku i służą do przeprowadzania wyliczeń oraz analiz jednorocznych, w ramach ewaluacji wewnętrzzszkolnej. Od 2009 roku udostępnia się trzyletnie wskaźniki egzaminacyjne (trzyletnie wskaźniki EWD) dla gimnazjum przydatne w ewaluacji zewnętrznej. Obecnie publikowane są wskaźniki egzaminacyjne, wyliczone oddzielnie dla liceów i techników na podstawie wyników egzaminu maturalnego w 2010 roku z języka polskiego i matematyki. W kolejnych latach planowana jest publikacja wskaźników wieloletnich i rozszerzenie liczby przedmiotów. Trzyletni wskaźnik EWD to łączna prezentacja wyniku egzaminacyjnego i edukacyjnej wartości dodanej dla danej szkoły z trzech kolejnych sesji egzaminacyjnych. Orzekanie o efektywności nauczania w zakresie sprawdzanym przez egzaminy zewnętrzne to przedsięwzięcie długofalowe, wymagające zbierania informacji o wynikach egzaminów przez wiele lat. Zestawienie wyników EWD z kolejnych lat pozwala na monitorowanie pracy szkół. Na podstawie zestawień można dokonywać porównań między latami oraz określać dążność szkół w określonym kierunku. Edukacyjna wartość dodana, zmniejszając rolę surowych wyników egzaminu zewnętrznego jako jedynej miary, daje pełniejsze informacje o jakości nauczania i pracy szkół. Trzeba jednak pamiętać, że nie jest ona jedynym, wyczerpującym źródłem wiedzy o jakości kształcenia. Koncepcja ta w naszym kraju jest jeszcze młoda i należy ją stosować z dużą ostrożnością. Nieumiejętne jej wykorzystanie może przynieść więcej szkód niż korzyści.

Badania PISA

Badanie PISA koordynowane przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) jest reprezentacyjnym badaniem kompetencji piętnastolatków, realizowanym na reprezentatywnej próbie losowej. Od 2000 roku, co trzy

lata badania przeprowadzane są w trzech obszarach umiejętności: czytania i interpretacji, nauk przyrodniczych oraz matematyki. Polska uczestniczy w tym badaniu od początku. Kolejne badania potwierdzają systematyczną poprawę wyników polskich uczniów, a ostatnie z 2009 roku pozwalają powiedzieć, że z grupy uczniów słabych przeszliśmy do grupy uczniów zdecydowanie lepszych. W polskim badaniu PISA w 2009 roku ok. 0,5% uczniów w badanej populacji stanowili uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (głównie liceów ogólnokształcących), pozostali zaś to uczniowie gimnazjów. Poziom umiejętności polskich piętnastolatków okazał się wyższy od średniego poziomu krajów OECD. Polska znacząco poprawiła wyniki w czytaniu i naukach przyrodniczych, matematyka pozostała na niezmiennym od 2006 roku poziomie. Jesteśmy w czołówce krajów Unii Europejskiej – mamy 5. miejsce w czytaniu, 7. w naukach przyrodniczych i 11. w matematyce. Polska jest jednym z przyrodniczych jedenastu krajów, które podwyższyły wynik w porównaniu z 2006 rokiem. Główną dziedziną badań w 2009 roku było czytanie i interpretacja. Od 2000 roku polski wynik w tej dziedzinie wzrósł z 479 do 500 punktów w ostatnim badaniu. Daje to 9. miejsce wśród krajów OECD, a 12. wśród wszystkich 65 biorących udział w badaniu. W matematyce średni wynik polskich uczniów w roku 2009 w stosunku do roku 2006 nie zmienił się i nadal wynosi 495 punktów. Pod względem wyniku z matematyki Polska w roku 2009, podobnie jak w 2006, znajduje się w grupie przeciętnych krajów OECD. Znaczącym sukcesem jest poprawa umiejętności polskich uczniów w zakresie nauk przyrodniczych. W ciągu trzech lat nasz poziom wzrósł o 10 punktów z 498 do 508. Wśród krajów biorących udział w badaniu najlepsze wyniki w tej dziedzinie – 575 punktów osiągnęli, po raz pierwszy uczestniczący w pomiarze, uczniowie z Szanghaju. Badania PISA pokazują również, „że polski system edukacyjny nastawiony jest na przeciętność, nie umie wyłapywać talentów, tych, którzy będą innowatorami w różnego typu dziedzinach”¹². Polskie szkoły coraz lepiej radzą sobie w pracy z uczniem słabym, natomiast mniej korzystnie wypada praca z uczniem zdolnym, a młodzież mamy uzdolnioną. Polscy uczniowie bardzo często zdobywają czołowe miejsca w międzynarodowych konkursach. Stąd konieczne jest, aby nie marnować talentów i umożliwić każdemu uczniowi wykorzystać swój potencjał. Niewystarczające wsparcie dla uczniów szczególnie uzdolnionych cechuje małe zróżnicowanie oferty w ramach systemu, szkoły i klasy. Jeden model szkoły, jeden program dla wszystkich powoduje, że szkoła nie jest dobra dla nikogo¹³. Rozwój talentów poprzez uwzględnienie różnic w możliwościach i potrzebach każdego ucznia wymaga przede wszystkim zmiany metod i form nauczania.

¹² *Spółeczeństwo w drodze do wiedzy. Raport o stanie edukacji 2010*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2011, s. 8.

¹³ *Raport o Kapitale Intelktualnym Polski z dnia 10 lipca 2008*. Warszawa: Prezes Rady Ministrów, 2008, s. 61.

Szkoła nauczycielem stoi

O tym, że szkoła nauczycielem stoi, wiadomo nie od dzisiaj. Z analizy literatury przedmiotu i *Raportu o Kapitale Intelktualnym Polski* wynika, że ta stara pedagogiczna prawda nie straciła na znaczeniu. Wpływ nauczyciela na ucznia jest nie do przecenienia. Skuteczny nauczyciel to jeden z najistotniejszych czynników wysokiej jakości kształcenia, to reprezentant społeczeństwa opartego na wiedzy, który ma pełną świadomość, że edukacja jest siłą sprawczą rozwoju¹⁴. Według większości autorzytetów w dziedzinie edukacji, wpływ pracy nauczyciela na wyniki uczniów jest ważniejszy od wielkości klas, wyposażenia szkół czy nakładów finansowych na edukację. Raport ów powołuje się na Singapur, który wydaje na edukację mniej niż 27 z 30 krajów OECD, a uczniowie z tego kraju systematycznie osiągają najlepsze rezultaty w testach PISA. Stąd chcąc podnieść jakość kształcenia, należy przede wszystkim zwrócić szczególną uwagę na tych, którzy tę jakość tworzą, a więc nauczycieli. Zmiana podejścia do ich roli i statusu jest konieczna. Problemem w Polsce okazał się system wynagradzania nauczycieli. Zbyt duża różnica między średnimi zarobkami nauczycieli początkujących a wynagrodzeniem nauczycieli dyplomowanych stała się przyczyną niekorzystnej selekcji do zawodu. Taka duża rozpiętość ogranicza napływ młodych i zdolnych nauczycieli do zawodu. W żadnym wysoko rozwiniętym kraju wynagrodzenie początkujących nauczycieli nie jest tak niskie. Przykładowo wynagrodzenie nauczyciela szkoły podstawowej w Polsce po 15 latach pracy w stosunku do PKB znajduje się na 7. miejscu po: Portugalii, Niemczech, Szwajcarii, Szkocji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. Uwzględniając diagnozę przedstawioną w raporcie, jako jeden z głównych celów zmian w edukacji przyjęto wzmocnienie pozycji zawodowej nauczyciela. Wprowadzono obowiązek ustalania w ustawie budżetowej odrębnej kwoty bazowej dla nauczycieli. Równocześnie podniesiono wskaźnik, od którego zależy wysokość wynagrodzenia nauczyciela stażysty z 82% na 100%. Modernizacji wymaga system awansu zawodowego nauczycieli. Powinien być bardziej motywujący i selekcyjny. W początkowym założeniu, nauczycielami dyplomowanymi mieli być najlepsi z najlepszych, a obecnie jest to grupa najliczniejsza. Skoro wynagrodzenia nauczycieli są ściśle związane ze stopniami awansu zawodowego, to system ten nie oferuje nauczycielom dyplomowanym motywacji do dalszego rozwoju. Zmiany wymaga także system kształcenia nauczycieli. Przeważająca część nauczycieli kształcona jest według modelu pochodzącego z XIX wieku, w którym kładzie się nacisk na przekazanie encyklopedycznej wiedzy. Marginalnie poruszana jest tematyka dotycząca aspektów uczenia się oraz brak jest zajęć o charakterze praktycznym. W dobrych systemach edukacyjnych funkcjonuje

¹⁴ K. DENEK: *Kwalifikacje nauczycieli w społeczeństwie opartym na wiedzy*. W: *Rozwój zawodowy nauczyciela*. Red. H. MOROZ. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2000, s. 99.

praktyczny system kształcenia nauczycieli. Przyszły adept najpierw obserwuje lekcje prowadzone przez kolegów, a potem prowadzi je samodzielnie. nierozwijane są umiejętności interpersonalne nauczycieli, ważne nie tylko w kontaktach z uczniami, ale konieczne do współpracy z gronem pedagogicznym i rodzicami. Stąd w naszych szkołach nie zawsze dobrze pojęta jest autonomia nauczyciela. Często liczy się klasa danego nauczyciela i jego przedmiot. Taka izolacja względem innych nauczycieli nie służy jakości kształcenia i obniża efekty pracy szkoły, gdyż dobrej jakości nie osiągnie się w pojedynkę, konieczne jest współdziałanie z innymi i dialog. „Prawdziwy dialog jest wciąż »piętą Achillesową« naszej kultury, zwłaszcza w komunikacji uczestników procesu kształcenia”¹⁵. Aby osiągnąć wysoką jakość kształcenia, konieczne jest, aby nauczyciele stwarzali swoim uczniom warunki do nauki i potrafili ich nauczyć, jak się uczyć. Słynne powiedzenie twórcy teorii względności: „Nigdy niczego nie nauczyłem swoich studentów. Tworzę im jedynie warunki, w których mogą się uczyć”¹⁶, jest odpowiedzią na przezwycięzenie największej słabości powszechnego kształcenia, które cechuje niedostateczne rozwijanie umiejętności samodzielnego uczenia się uczniów.

Zakończenie

„Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji i kształcenia w nowoczesnych systemach edukacyjnych i kwalifikacyjnych oraz w systemie demokracji i podejmowania decyzji społecznych jest zadaniem państwa”¹⁷. Aby jakość kształcenia była wysoka, system edukacji w naszym kraju powinien przede wszystkim zapewnić: maksymalny rozwój każdemu uczniowi; poczucie bezpieczeństwa wszystkich uczniów i nauczycieli; dostęp najmłodszych dzieci do edukacji przedszkolnej; atrakcyjną ofertę szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego; wsparcie dla uczniów szczególnie uzdolnionych, niepełnosprawnych oraz zagrożonych uzależnieniami i patologiami społecznymi. Wyzwaniem dla edukacji w Polsce jest także likwidowanie barier dotyczących uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz skuteczne wyrównywanie szans edukacyjnych, zwłaszcza na obszarach wiejskich i w małych miastach. Wyso-

¹⁵ K. DENEK: *Tańczące chochoły*. W: *Edukacja jutra. X Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Red. K. DENEK, T. KOSZCZYC, M. LEWANDOWSKI. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 2004, s. 20.

¹⁶ A. EINSTEIN: *Podsumowanie*. Cyt. za: *Raport o Kapitale Intelktualnym Polski z dnia 10 lipca 2008...*, s. 71.

¹⁷ C. BANACH: *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce*. W: *Edukacja jutra. XV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Red. K. DENEK, T. KOSZCZYC, W. STAROŚCIAK. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 2009, s. 429.

kiej jakości kształcenia, której efektem będą osiągnięcia uczniów, nie uzyska się jednak zmieniając tylko programy nauczania czy podręczniki, ale dzięki kompetentnemu i zaangażowanemu nauczycielowi. Stąd mając na uwadze ogromny wpływ pracy nauczyciela na rozwój uczniów, konieczne jest podniesienie atrakcyjności wynagrodzeń nauczycieli, szczególnie początkujących.

Przed polskim systemem oświaty wiele zadań i wyzwań, mających służyć poprawie jakości kształcenia. Założenia przygotowywanej ustawy o systemie oceny jakości edukacji budzą wiele refleksji, dla jednych są nadzieją, dla drugich obawą, gdyż – jak trafnie ujmuje to W. Myśliwski – „Człowiek musi mieć tyleż obawy, co nadziei”¹⁸.

---

¹⁸ W. MYŚLIWSKI: *Traktat o łuskaniu fasoli*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2007, s. 294.

Danuta Hyżak

High Quality of Education – the Key Challenge of Education

Summary

Polish education system has not only changed rapidly recently. Many projects are undertaken whose goal is to achieve high quality of education system. Thanks to EU funds most of the initiatives are possible to implement. This text brings the most important changes made recently and emphasizes the role of the teacher as one of the key actors determining the quality of education.

Key words: high quality, education, projects, education system

Danuta Hyżak

Hohes Bildungsniveau als grundlegende Herausforderung des Bildungssystems

Zusammenfassung

Polnisches Bildungssystem unterliegt in den letzten Jahren mehreren dynamischen Wandlungen. Es werden viele Versuche unternommen, die ein hohes Niveau des Bildungswesens bezwecken. Die Verwirklichung von meisten Initiativen ist dank den UE-Fonds möglich. Im vorliegenden Text werden die wichtigsten in der letzten Zeit herbeigeführten Reformen geschildert und die Rolle des Lehrers als eines der wichtigsten Elemente der Bildung mit hoher Qualität hervorgehoben.

Schlüsselwörter: hohe Qualität, Bildung, Vorhaben, Bildungssystem